

KOGNITIV METAFORA NAZARIYASI

Sotvoldiyeva Muattarxon Ikromjon qizi

Farg'ona shahar kasb-hunar maktabi o'qituvchisi

muattarsotvoldiyeva98@gmail.com

+998948649331

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13885704>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada "Kognitiv metaforaning turlari, ularning ishlatilish o'rinlari va ahamiyati" haqida fikr-mulohazalar keltirildi.

Kalit so'zlar: kognitiv, metafora, turlar, qarash, tasvir-tarjima, prognoz.

ANNOTATION

This article provides feedback on "Types of cognitive metaphors, their places of use and importance".

Key words: cognitive, metaphor, types, vision, image-interpretation, forecast.

АННОТАЦИЯ

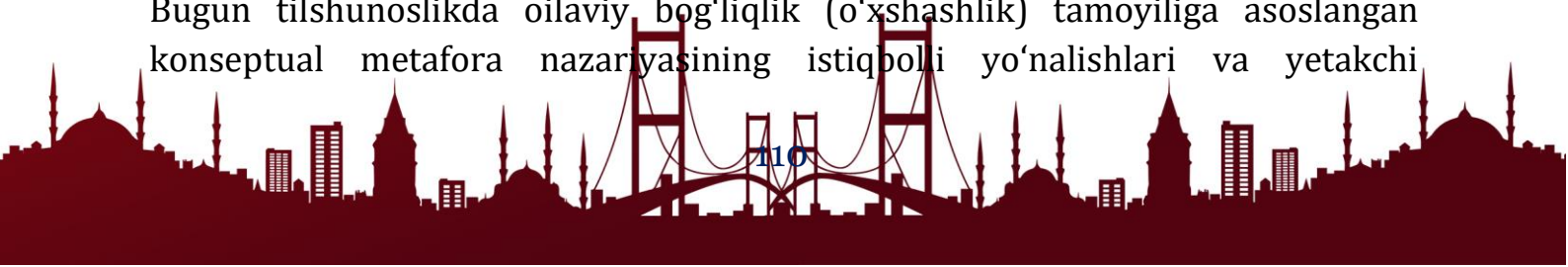
В данной статье представлены отзывы на тему «Виды когнитивных метафор, места их использования и значение».

Ключевые слова: когнитивность, метафора, типы, видение, образ-интерпретация, прогноз.

Metafora lingvistik ibora sifatida aynan metafora insonning kontseptual tizimida mavjud bo'lganligi sababli mumkin bo'ladi. Shunday qilib, har qanday vaqtda tegishli metaforalarni metaforik tushunchalar (tushunchalar) deb tushunish kerak. Tizimlilik, buning natijasida biz bir kontseptsianing ma'lum tomonlarini boshqa tushuncha nuqtai nazaridan tushunishimiz mumkin, bu tushunchaning boshqa tomonlarini yashiradi. Kontseptsianing bir tomoniga e'tibor qaratishimizga imkon berib, metaforik tushuncha ushbu tushunchaning tegishli metaforaga mos kelmaydigan boshqa jihatlariga e'tibor qaratishimizga to'sqinlik qilishi mumkin. Bu sohada bilim kamligi sababli, biz har bir metaforani alohida tavsifladik va shundan keyingina metaforalarning mumkin bo'lgan asoslari haqida ba'zi taxminiy mulohazalarni keltirdik. Biz ushbu taqdimot tartibini faqat bilimimiz kamligi sababli tanladik, lekin umuman printsiplial emas. Aslida, biz hech qanday metaforani uning empirik asoslaridan mustaqil ravishda idrok etish yoki hatto yetarli darajada ifodalash mumkin emasligiga ishonamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bugun tilshunoslikda oilaviy bog'liqlik (o'xshashlik) tamoyiliga asoslangan kontseptual metafora nazariyasining istiqbolli yo'nalishlari va yetakchi

manbalari shuningdek,uning asosida tadqiqotga kognitiv yondashuvning murakkab ilmiy prototipi shakllandi. Bugun tilshunoslikda metafora haqida yetarlicha bilim va ko'nikmalar mavjud bo'lishiga qaramay, unga bo'lgan qiziqish tobora ortib bormoqda. Bu esa, til va psixik hodisalarning o'zaro ta'siridagi tadqiqotlarning dolzarblashuvi tufayli metaforologiyaning sifat jihatidan yangi bosqichga o'tishi bilan bog'liqdir. So'nggi paytlarda metafora hodisasiga faylasuflar, mantiqchilar, sotsiologlar, psixologlar, tilshunoslar, adabiyotshunoslar va gumanitar fan vakillari ham muntazam ravishda murojaat qilmoqdalar. Ushbu metaforologik bilimga turtki bo'lib, metaforaning kognitiv nazariyasida o'z ifodasini topgan metafora mohiyati haqidagi yangi g'oyalar edi. O'tgan asr so'nggida E.S.Kubryakova «Kognitiv fan bu- dunyoni idrok etish, tasniflash, baholash va tushunish doirasida bilimlarni aks ettirish va saqlashni o'rganadigan fan»dir deb yozadi.¹

1. Jahon tilshunosligida ham ko'chma ma'noni hosil qiluvchi so'zlarni tasniflashga doir bir qancha qarashlar mavjud. Masalan, fransuz tilshunosi J. Maruzo ko'chma ma'noli so'zlarni uch turga metafora, metonimiya, sinekdoxa ajratadi. Rus tilshunosi L. A. Buxalovskiy esa ko'chma ma'no hosil qiluvchi hodisani olti turga bo'lgan: metafora, vazifadoshlik, emotsionallik, metonimiya, xalq etimologiyasi sifatida, aloqadorlik. 2.Zamonaviy rus tadqiqotlarining o'ziga xos xususiyati-metafora tahliliga kognitiv-munozarali yondashuvning nazariy va amaliy rivojlanishi bilan harakterlanadi. Siyosiy dunyoni turkumlashtirish va konseptuallashtirishda metafora rolining birlashtiruvchi tavsifini A.N.Baranov, Yu.X.Karaulov, E.S.Kubryakova, T.G.Skrebtsova, A.P.Chudinov, Z.V.Budayevlar asarlarida ko'proq uchratishimiz mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Nutqning ta'sirchanligi nutq madaniyatining eng muhim sifatlaridan biri bo'lib, nutqning og'zaki va yozma ko'rinishlarida namoyon bo'lib boradi. Bugungi kunda ona tili o'qitish metodikasida o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirish, nutq madaniyatini shakllantirish bilan bog'liq bo'lgan masalalar ma'lum darajada o'rganilgan bo'lsada, ta'lim jarayonida o'qituvchilar o'quvchilarning yozma nutq madaniyatini rivojlantirish, nutqning aniqligi, uzviyligi, ta'sirchanligi kabi sifatlarini o'quvchida shakllantirishda bir qancha qiyinchiliklarga duch kelishmoqda. Shuningdek, o'quvchi yozma nutqni shakllantirayotganda nutqning jozibadorligi va ta'sirchanligini oshiruvchi vositalar haqidagi nazariy ma'lumotni bilibgina qolmasdan, uni qanday, qay usulda matnga kiritish yo'llari haqida ham bosh qotirishi kerak bo'ladi. Ma'no ko'chish turlarini o'rganish nutq madaniyatini rivojlantirish bilan birga, o'quvchi

nutqining boy bo'lishiga qochiriq so'zlari va ko'chma ma'noli so'zlaridan, o'xshatish, sifatlash, jonlantirish, istiora, mubolag'a kabi badiiy til vositalaridan, ritorik so'roq gaplardan foydalanishida namoyon bo'ladi. Badiiylikni oshirishda an'anaviy metaforalardan ko'ra xususiy-muallif metaforalarning ahamiyati katta ekanligini aytib o'tish, o'quvchilarga hayvon nomlari, o'simlik nomlari asosidagi ko'chishlar haqida ham ma'lumot berib o'tish lozim. Kognitiv jarayondagi asosiy vazifa inson miyasining analogik qobiliyatlarining voqea hodisasi sifatida metaforalar tomonidan amalga oshiriladi. Kognitiv jarayonlarda inson ongining o'xshash imkoniyatlarining namoyon bo'lishi sifatida metafora muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

Shuni aytib otish kerakki, g'oyalarning umumiy rivojlanishi kognitiv ravishda uning alohida yo'nalishlarining rivojlanishiga, shuningdek, kognitiv metafora nazariyasining rivojlanishiga doimiy ta'sir qiladi. Bu yondashuv metaforaning kognitiv va diskursiv o'lchamlari o'rtasida katta farq mavjud emasligi to'g'risidagi tezisga asoslanadi. Shunga ko'ra, tadqiqotchilarning asosiy harakatlari metaforaning kognitiv va diskursiv xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan. Metafora bir vaqtning o'zida ham aqliy ham lingvoijtimoiy hodisadir

Foydalanilgan adabiyotlar (references):

1. Tursunov U, Muxtorov J. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili darslik. – Toshkent. 1965. 125-b.
2. Mirtojdiyev M. "O'zbek tilida polisemiya". – Toshkent. Fan. 69-b.
3. Qo'ng'urov R. O'zbek tilining tasviriy vositalari. Toshkent. Fan, 1977. 54-b.
4. Umurzoqova M., Xo'jamberdiyeva Sh. "Metafora va uning uslubiy xususiyatlarini o'rgatish" O'zbekiston: Til va madaniyat. III seriya. O'zbek tili ta'limi. – Toshkent, 2017. 98-b.
5. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека.— Москва: Наука, 1999. — 896 с.

